

nés szív" fiú fájdalommal fogadja magába a meggyötört édesanya, az „elsülyedt ország" tragédiáját. A magyar irredenta, mely — mi tagadás — annyiszor alacsonyodik szónabobok szavaló-alkalmává, benne az igazság szomjúságával és hitével sikolt és rohamoz a „ma-épített falak" ellen (*Csonka-Magyarország*); vérségi vonzalmára pedig *Hazám!* című, hét-tételes nagy szimfóniájával (napjaink egyik legmélyebb hazafias költeményével) üt pecsétet.

Hanem a „zenés szív" mellett Babits békeálmába bele-logikázik az „értő agy" is, mely gyászunkban egyszersmind penitenciatartást is vállal képzelt háborús falánkságunkért, vélt békebontó *hübrisz*-ünkért. Elhigyük-e Babits szavára, hogy ez az önmagát is gúzsbakötözöttén védő nemzet az önvédelemnél többre is tört? „... Brutus mondja, hogy nagyokra tört, s Brutus derék, becses egy férfiú..."

Az „értő agy" azután egész elméletet dolgoz ki a kétféle nemzetvédelemről: más — úgymond — a nemzeti szellem védelme a szellem fegyvereivel s más a hazai talaj védelme gyilkoló fegyverekkel („holt rög" — „élő lélek" stb.). Ehhez mit szólnunk? Talán rámutassunk, hogy a politika-gyűlölés — *ily* fokon — nem is jár olyan messze a politikától? Vagy e vergődésből menekvésül azt ajánljuk, mit — más kapcsolatban — maga Babits állapított meg: „Programmokkal, logikai műveletekkel nem lehet megfelelni a kiszabadulást: aki félreterez minden programot, annak az magától adódik?"

...Mindez pedig kívül esnék a műbírálat keretén? Megint Babitsot idézem: „... az irodalom ... formájában egyúttal *beszéd* is; nemcsak alkot, hanem mond is valamit". S akkor talán a kritika is megvizsgálhatja a költészet jelentését a céhbeliség határán túl is; hiszen azt is éppen Babits hangoztatta, hogy „az irodalomban nem az a fontos, ami a céhnek fontos, hanem ami a nemzetnek az".

Mi elszoruló szívvel látjuk, hogy Babits a magyar intellektuális közösség egyik, értékes rétegétől hovatovább elszigetelődik, anélkül, hogy erre bármi igaz okot éreznék. S aztán még elborultabban azt látjuk, hogy ez elszigeteltsége kiszolgáltat-

hatja őt olyan „intellektuális" álmok megkönyvekezésének is, melyek — láttuk ezt is! — nem mindig oda jutnak el, ahová lobogóik intenek.

A *Sziget és tenger* művészi értékelésében talán adtam annyi jelét a kritikus megértésnek, hogy ebben a vonatkozásban is ejthessek egy őszinte szót, amúgy csiszolatlanul, amint szívemből tollamba került: őszintét és — sajnos — céltalanul.

Mert hogy céltalan: a felől semmi kétségem sincsen...

Máris fülembé zsong Babits egyik legszebb költeményének záróak-kordja:

...no, s letter, ami letter:
az Isten sem változtat rajta többé...

Rédey Tivadar.

Causeries congolaises. Ily címen jelent meg egy brüsszeli könyvkiadó cégnél Torday Emilnek, a világ-hírű Afrika-utazónak, új, nagyközönségnek szánt könyve a Belga-Kongó lakóiról. Torday, akit „Bolyongások Afrikában" és „Afrikai Emlékek" címen megjelent munkái alapján itthon is jól ismernek, Angliában él és felfedezéseit, utazásainak eredményeit eredetileg angol nyelven tette közzé. M. T. A. Joyce közreműködésével azonban a belga tudományos világot is tájékoztatta egy nagyobb francia nyelvű munkában és most is elsősorban a belga közönség felé fordul gyarmataikat ismertető népszerű „csevegéseivel". De munkája általános érdeklődésre tarthat számot ötletes, személyes élményekkel, adomákkal fűszerezett előadása révén. Könnyen folyó, a figyelmet végig lekötő fejezetekben ismerteti a bantu-négerek életmódját, békés foglalkozásait és háborúit, kormányzatát, kereskedését, igazságszolgáltatását, továbbá családi életét, szokásait, vallását, művészetét, sőt nyelvét is. Nagy szeretettel, hosszú, köröttük eltöltött évek tapasztalatával szól ezekről a félvad emberekről és szeretetreméltó modorával még olyan szokásokat is érthetőbbé tud tenni, amelyektől eddig teljesen tanácstalanul fordultunk el, mint pl. az emberevés. (Ma már persze végnapjait élő szokás.)

Az európai szemnek különös, sokszor groteszk vonások után egyre-másra bukkannak fel a gondolko-

dást megindító, általános emberi értékekre utaló tulajdonságok. Megismerkedünk a bennszülöttek sajátos észjárásával, eredeti ötleteivel, képzeletével, amely különös elbeszélések, mythologikus és történeti mondák kitalálásában leli kedvét. Látjuk a falvak népét, amint a tábor-tüzek mellett áhitattal hallgatja az öregek meséit, vagy pörösködések alkalmával órák hosszat figyeli az „ügyvédek“ szenvedélyes vitakozását. A fejezetek során megismerjük a négerek ösztönösen jó, gyengéd és különösen a fehérekkel szemben végtelékig udvarias jellemét, melyet a meg nem értés, lenézés és a rossz bánásmód sem tud megváltoztatni. Egyik uralkodójuknak, a felvilágosodott Kwete királynak szomorú sorsa figyelmeztet a gyarmatosítók hibáira, baklövéseire és a bennszülöttek gondolkodását sok-

szor teljesen lábbal tipró tapintatlanságára. Ennek és más hasonló jeleneteknek bemutatásával éri el célját a szerző s nemcsak érdeklődést, de szánalmat és megértő rokonszenvet is kelt.

A háború utáni lélekhez közelebb kerültek a színes emberfajták is. Regények foglalkoznak a négerekkel, irodalmi gyűjtések juttatják el hozzánk költészetüket; már nem különbözős exotikumot, hanem közös emberi vonásokat keresünk a primitívebb megnyilvánulásokban. Tordaynak nagy érdeme, hogy a lelkek közelítésének ezt a munkáját tudományos alapon nyugvó és tudományos meggyőződésből erőt merítő fejtegetésekkel szolgálta.

A könyv nagyon szép kiállításban jelent meg és számos, pompásan sikerült fényképfelvétel díszíti.

g-r.